

PERPETUĂRI ALE TRADIȚIILOR NECULCEENE ÎN EPOCA 48-TISTĂ
SMOLNIȚCHI Dumitrița, dr., conf. univ.

Summary

Numerous researches of the reception of I. Neculce's traditions in the period of Romanian romanticism are centered upon the basic characteristics of I. Neculce's work: folklore, from which there are, derived: historical matters and narrative-stylistic values. On the basis of the research some conclusions are formulated: I. Neculce's work is the beginning of a folk activity with good results in the following decades. From the point of view of narrative dimensions, I. Neculce also follows the popular model on the general memorialistic background, focused on the local color or the local beauties.

Ion Neculce reprezintă matricea populară originară a povestirii românești, care devine model pentru literatura cultă. Rolul cronicarului a fost de a transforma povestirea orală în povestire scrisă, iar de aici, aceasta a fost preluată de urmașii condeierului. În literatura română se poate urmări o anumită continuitate în ce privește *prelucrarea conținutului* legendelor inserate în opera cronicarului. De fapt, am putea vorbi despre două niveluri generale prin care opera neculceană a servit drept model de inspirație pentru scriitorii din epocile următoare: un nivel *al receptării* și altul *al genezei*. Nivelul receptării constă în prelucrarea unor tradiții consemnate de I. Neculce, devenite deja părți constitutive ale corpusului istoriei naționale. Anume la acest nivel opera neculceană este solicitată de cele mai multe ori și, în acest caz, continuitatea este evidentă, căci se schimbă doar forma, conținutul rămânând același. Al doilea nivel, al genezei, este cel al plâsmuirii de noi fabulații, având la bază tradiția istorică deja cunoscută. La acest nivel legenda nu mai e pur și simplu relatată, dar ea devine punct de pornire pentru o altă tradiție, însușindu-și semnificații noi. De data aceasta, se modifică și forma, și conținutul.

Una și aceeași tradiție istorică a fost receptată diferit de scriitori. În epoca pașoptistă, D. Bolintineanu și V. Alecsandri se prezintă drept cei mai fideli receptori ai tradiției cronicărești. Unsprezece din *Legendele istorice* ale poetului muntean sunt inspirate din *O samă de cuvinte: Muma lui Ștefan cel Mare* și *Daniel Sihastru* (legenda neculceană nr. IV), *Cupa lui Ștefan* și *Copilul din casă* (legenda nr. III), *Ștefan la moarte* (legenda nr. IX), *Aprodul Purece* (legenda nr. V), *Ștefăniță-Domnul* (legenda nr. XLI), *Petru Rareș* (partea a doua a legendei nr. XIII), *Monastirea Putna* (legenda nr. XXVII), *Codrul Cosminului* și *Dumbrava Roșie* (legenda nr. VIII). Tradițiile istorice neculceene care au stat la baza ultimelor trei legende din acest șir l-au inspirat și pe bardul de la Mircești care scrie *Altarul monăstirii Putna* și *Dumbrava Roșie*; tot tradiția neculceană va servi drept imbold pentru alte scrieri ale lui V. Alecsandri: *Visul lui Petru Rareș* (legenda nr. XI), *Movila lui Burcel* (legenda nr. VII).

Specificul receptării tradiției neculceene, de către D. Bolintineanu, de cele mai multe ori constă în *permutarea accentului* de pe descrierea luptelor pe „consemnarea la eroi, în versuri patetice, a unor gesturi și atitudini exemplare prin semnificația lor patriotică” [1, p. 63]. Spre exemplu, relatarea luptei cu turcii, în *Muma lui Ștefan cel Mare*, se face în patru versuri, în final. Același lucru, dar și mai lapidar, e în *Daniil Sihastru*. În schimb, discursul didactic al sihastrului cuprinde mai întreaga poezie. Această schemă compozițională o păstrează majoritatea absolută a legendelor. În *Cupa lui Ștefan*, tradiția istorică inserată de I. Neculce este preluată în câteva rânduri, și acestea făcând parte dintr-un discurs. Relatarea faptului legendar-istoric pare a fi doar un pretext pentru a-i da prilej

personajului să-și desfășoare cuvântarea. După cum, cu bună dreptate, observă cercetătorul D. Popovici, obiectul baladelor bolintinene „nu e acțiunea, ci harnașamentul verbal al acțiunii” [2, p. 291]. Fiecare dintre aceste monologuri cuprind în sine ideea poetică, exprimată printr-o maximă: „Ștefan nu mai este... Însă o să vie / Alți Ștefani cu viață și cu bărbăție” (*Cupa lui Ștefan*).

Totodată, discursurile, devenite clișeu, se asociază unui cadru măreț care „dă o rezonanță aparte perorației patriotice a eroilor” [1, p. 67]. Astfel, mama lui Ștefan cel Mare își rostește monologul dintr-un „vechi castel”, situat „pe o stâncă neagră”; Daniel Sihastru îi vorbește lui Ștefan într-un lăcaș situat „sub o râpă stearpă, pe un râu în spume” etc. Aceste peisaje stâncoase, bizare, cu predilecție nocturne, selenare, pline de flori, sunt prin excelență romantice. La acest capitol, lui D. Bolintineanu i s-a reproșat adesea că spațiul general unde își plasează eroii care și ei „se desprind din balada medievală occidentală” [2, p. 290] nu e cel specific național. Nu vom fi atât de categorici. În versificarea unor legende, D. Bolintineanu recurge la procedeele tipice spațiului românesc. În *Dumbrava Roșie* și în *Codrul Cosminului*, de pildă, poetul creează acest spațiu prin cel mai tipic atribut al său – *pădurea*. E semnificativ faptul că spațiul, ca și discursurile sau aforismele sale, este purtătorul unei semnificații morale, justițiare. Prin pădure, pământul urgisit renaște la viață, el devine plămădire de istorie.

Și în unele legende ale lui V. Alecsandri (de ex., *Dumbrava Roșie*), pârjolul pământului românesc și renașterea lui prin pădure are aceeași semnificație ca și la D. Bolintineanu. La V. Alecsandri, oastea română e descrisă ca făcând una cu pădurea misterioasă, simbolizând virtute și noblețe.

Uneori, în poezia lui Bolintineanu, pe acest fundal (dar nu numai) apare acea „plastica dinamică, însușirea de a strânge într-o linie răsucită toată virtualitatea unei mișcări, încât, tăiate, unele versuri apar ca niște momente în perpetuă desfășurare cu capetele infinite” [3, p. 103]. Alteori, ideea poetică e redată direct prin fonetismul versurilor. Bolintineanu e „întâiul versificator român cu intuiția valorii acustice a cuvântului” [3, p. 103] și, în lipsa asociațiilor plastice, muzicalitatea este cea care le înlocuiește.

Dacă plasarea întâmplării istorice în sânul naturii indică predilecția lui D. Bolintineanu spre romantism, atunci modalitatea de evocare a istoriei aparține, cum remarcă D. Păcurariu, clasicismului. „Faptul că poetul e preocupat, nu atât de individualizarea eroilor săi, ci de sublinierea prin ei, a unor virtuți, comune în esență tuturor și oarecum universale (sentimentul datoriei față de țară, bărbăția în luptă, demnitate, generozitate și cavalerism) sunt în acest sens concludente” [1, p. 67]. Astfel elementul clasic se îmbină cu cel romantic.

V. Alecsandri, situându-se și el între romantism și clasicism, spre deosebire de D. Bolintineanu, alcătuiește tablouri complexe. El, la fel ca și I. Neculce, vede tabloul istoric, ceea ce-i dă posibilitate să creeze momente deosebit de reușite. Anume acest aspect definește modalitatea sa de receptare și prelucrare a tradiției istorice. Pornind de la legenda neculceană despre *Dumbrava Roșie*, V. Alecsandri dă naștere unui poem „în felul epopeii homerice” [3, p. 149], posedând atât modalitățile de creare a unei vii mișcări, cât și un simț acut al descrierii statice. Se pare că nimeni dintre poeții pașoptiști nu posedă acest dar al creării tabloului desăvârșit. Poemul e plin de imagini, peisaje, nume proprii, obiecte, gesturi, culori și detalii care sugerează o poezie a senzației fizice nemijlocite, o atingere de realitatea imediată a corpurilor, a elementelor umane sau naturale. „Tabloul se umple până la ramă de această fizică prezență a lumii, ca și cum ar funcționa un *horror vacui* absorbant” [3,

p. 147]. Alecsandri știe să alterneze planurile mari (ale celor două tabere, al luptei, al aratului) cu acelea de detaliu.

Vorbind despre o continuitate în literatură, reamintim că arhetipul românesc al poemului alecsandrin îl constituie *Aprodul Purice* de C. Negruzzi. Astfel, câmpul de luptă din *Dumbrava Roșie* readuce comparațiile negruziene.

În contextul comparării modalităților de valorificare artistică a tradiției istorice neculceene și a impunerii acesteia unei anumite forme, D. Bolintineanu folosește pe larg *sinecdoxa*, pe când V. Alecsandri, punând în față două motivații distincte: una de cotropire și alta de apărare, folosește *antiteza* drept figura stilistică definitorie a poemului: antitetice sunt motivațiile, imaginile celor doi conducători de armată, descrierile taberelor vrăjmașe ș.a.m.d.

De reținut, că eroii lui V. Alecsandri rostesc și ei discursuri moralizatoare ca și personajele din legendele lui D. Bolintineanu. Se pare că acestea sunt specifice poeziei pașoptiste. Astfel, în discursul lui Ștefan cel Mare din *Dumbrava Roșie* se ghicește unul din toposurile morale cele mai răspândite în literatura tradiționalismului românesc: noi ne apărăm sărăcia și nevoile și neamul, cu ajutorul mediului însuși în care trăim de veacuri contra unor vecini mai bogați și mai puternici, dar pe care îi pierde aroganța cu care ne desconsideră.

În valorificarea tradiției istorice, spre deosebire de D. Bolintineanu, V. Alecsandri reușește să îmbine epicul cu partea cea mai profundă și intensă a lirismului său romantic: motivul visului și tema sorții sunt cele care îl apropie de poezia eminesciană.

Așadar, tradițiile istorice neculceene au fost preluate în perioada pașoptistă și valorificate, fiind subordonate atât idealurilor epocii, cât și stilului artistic al scriitorilor respectivi. Fiecare mânuitor de condei folosește mijloace proprii care corespund viziunii lor asupra artei literare. Datorită acestei viziuni, uneori motivelor neculceene li se adaugă motive caracteristice epocii și artei scriitorului. Dealtfel, e o receptare modernă a ceea ce s-a numit dintotdeauna literatură veche, și care a avut drept mobil valoarea expresivă, literaritatea respectivelor texte. Oricum, are loc o mutație dinspre receptarea documentară, istorică spre cea literară.

Bibliografie

1. Păcurariu, Dumitru, *Dimitrie Bolintineanu*, Editura Tineretului, București, 1969.
2. Popovici, Dumitru, *Romantismul românesc*, Editura Albatros, București, 1972.
3. Manolescu, Nicolae, *Poeți romantici*, Editura Știința, Chișinău, 2003.